

Явор О. А.,

доцент кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук,
доцент

КРОВНЕ СПОРІДНЕННЯ ЯК ОДНА ІЗ ПІДСТАВ ВИНИКНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ

З кардинальними змінами у сімейному житті людей змінюється й тип української сім'ї та інші соціальні інститути, з якими сім'я взаємодіє, що призводить до майбутніх змін і в суспільстві. Родинні зв'язки є однією з підстав виникнення сімейних правовідносин. Тому дослідження змісту цього поняття має важливе значення. Сімейні правовідносини виникають на підставі *кровного споріднення* (родинних зв'язків), шлюбу чи усиновлення тощо. Ці види правовідносин підпадають під сферу дії сімейного права. Тому родинність є підставою виникнення сімейних правовідносин лише тоді, коли з нею безпосередньо пов'язане сімейним законодавством настання певних правових наслідків.

За чинним Сімейним кодексом України (далі – СК України) родичами визначаються особи, які походять, один від одного або від спільного предка. Залежно від цього розрізняють прямі та побічні родинні зв'язки. Пряме споріднення визначається стосовно осіб, які послідовно походять один від одного. Висхідна пряма лінія споріднення встановлюється від нащадків до предків (син - батько, онука - дід), низхідна - від предків до нащадків (батько - син, дід - онука). У праві важливе значення має близькість споріднення. Вона визначається шляхом встановлення ступеня споріднення, тобто кількістю народжень, що пов'язують двох родичів (як прямих, так і побічних споріднених зв'язків) між собою¹.

Кровне споріднення є підставою для виникнення комплексу особистих і майнових прав батьків і дітей, баби, діда, братів, сестер та

інших родичів, права на спадкування, права на усиновлення, права на одержання пенсії у випадку втрати годувальника, права на представлення інтересів родичів у суді, тощо. Однак, кровне споріднення може бути і юридичною перешкодою для виникнення деяких відносин. Так, особи, пов'язані спорідненням, у передбачених законом випадках, не мають права укласти між собою шлюб (ст. 26 СК України).

Кровне споріднення – це біологічний зв'язок між людьми, із наявністю якого пов'язані виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків, яка у своїй основі має біологічний характер - фактор походження. Тому, наприклад, не є родичами подружжя, а також усиновителі та усиновлені.

Батьківські правовідносини виникають на основі фактичного складу, який утворюють три юридичні факти: народження дитини, встановлення походження дитини, державна реєстрація походження дитини. В юридичній літературі не склалося єдиного підходу щодо того, які саме підстави тягнуть виникнення суб'єктивних прав та обов'язків матері, батька і дитини, чи можна вважати державну реєстрацію походження дитини юридичним фактом. Розвиток репродуктивних технологій і сурогатного материнства також сприяв подальшій дискусії щодо визначення підстав виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини².

Згідно з ч.1 ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я. Відповідно до п. 1.2 Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвнонародженості, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2006 р. № 179, живонародження – вигнання або вилучення з організму матері плода, який після вигнання/вилучення (незалежно від тривалості вагітності, від того, чи перерізана пуповина і чи відшарувалась плацента) дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів. Порядок реєстрації живо народжених і мертвнонароджених, затверджений наказом Міністерства

охорони здоров'я України від 29 березня 2006 р. № 179, передбачає, що реєстрації в органах реєстрації актів цивільного стану підлягають: народжені живими або мертвими з масою тіла 500 г і більше (або якщо маса тіла при народженні невідома, з довжиною тіла 25 см і більше, або при терміні вагітності 22 тижні і більше); народжені живими або мертвими з масою тіла менше 500 г при багатоплідних пологах, якщо термін вагітності становить 22 тижні і більше; плоди, що народилися живими до 22-го тижня вагітності (тобто зростом менше ніж 25 см і масою тіла менше ніж 500 г) та прожили понад 7 повних діб (168 годин після народження) як живо-народжені при передчасних пологах³. Щодо визначення походження дитини в юридичній літературі склалися такі підходи. Під терміном «походження дітей» розуміють їх кровне (біологічне) походження від певних чоловіка та жінки, зареєстроване з дотриманням встановленого порядку⁴. Походженням дітей називають встановлення юридичного зв'язку між дитиною та її батьками на підставі державної реєстрації народження дитини. Походження дитини визначається кровним спорідненням, за винятком деяких випадків, наприклад: внаслідок застосування штучних методів репродукції людини, сурогатного материнства; внаслідок дії неоспороної презумпції батьківства чоловіка (колишнього чоловіка) матері дитини; внаслідок визнання батьківства у добровільному порядку; внаслідок помилки при встановленні батьківства у судовому порядку⁵.

Під терміном «походження дітей» розуміють кровне біологічне походження дитини від конкретних чоловіка та жінки, зареєстроване в державних органах реєстрації актів цивільного стану. В Сімейному кодексі України втілена презумпція шлюбного походження дитини, яка полягає в тому, що дитина зачата і народжена у шлюбі походить від подружжя, що перебуває в цьому шлюбі.

Кровне споріднення може виступати не тільки як біологічний факт походження дитини від певних батьків, але і підставою для виникнення сукупності прав та обов'язків батьків та дітей. Юридичного значення кровне споріднення набуває лише у випадках, прямо встановлених законом. З прийняттям Сімейного кодексу

України правового регулювання набуло «соціальне батьківство», яке є результатом застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Визначення походження дитини, як елемент фактичного складу, може змінюватися тому, що фіксує наявність кровного зв'язку між батьками і дітьми за різними підставами передбаченими законодавством. За загальним правилом, матір'ю дитини є жінка яка її народила. Отже, СК України передбачає презумпцію материнства. На відміну від материнства, визначення батьківства залежить від сімейного стану матері дитини, а саме перебуває вона у шлюбі чи ні. За статтею 122 СК України походження дитини складається з двох презумпцій: презумпції материнства дружини та презумпції батьківства чоловіка. Батьківство є різновидом відносин кровного споріднення між людьми, яке виникає на підставі походження дитини від конкретного чоловіка. Батьківство одночасно є і біологічним і соціальним явищем. Батьком дитини записується особа, яка вказана у Свідоцтві про шлюб як чоловік матері дитини. За ч. 2 ст. 122 СК України дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя. Отже, шлюбу вже не має, а правовий зв'язок заснований на колишньому або недійсному шлюбі зберігає правовий режим щодо народжених у період тривалості такого шлюбу дітей⁶. Факт народження від даних батьків це обов'язків елемент фактичного складу, що є необхідним для виникнення суб'єктивних прав та обов'язків.

Відповідно до ч. 4 ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»⁷, підставою для проведення державної реєстрації народження дитини є визначені центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я документи, що підтверджують факт народження. У разі народження дитини поза закладом охорони здоров'я документ, що підтверджує факт народження, видає заклад охорони здоров'я, який проводив огляд матері та дитини. У разі якщо заклад охорони здоров'я не проводив огляд матері та дитини, документ, що підтверджує факт народження, видає медична консультаційна комісія в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Порядок утворення медичної

консультаційної комісії та положення про неї затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я. Медична консультаційна комісія видає документ про народження у разі встановлення факту народження жінкою дитини. За відсутності документа закладу охорони здоров'я або медичної консультаційної комісії, що підтверджує факт народження, підставою для проведення державної реєстрації актів цивільного стану є рішення суду про встановлення факту народження. Державна реєстрація є юридичним доказом наявності двох юридичних фактів – народження і походження дитини від батьків.

Відсутність будь-якого елемента (народження, походження дитини, державна реєстрація) фактичного складу робить неможливим виникнення батьківських правовідносин.

Використана література:

¹ О. А. Підпригора, І. В. Жилінкова. // Юридична енциклопедія – том 5. – Київ - 2003. - С. 601.

² Красицька О. В. Підстави виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини // [Електронний ресурс] режим доступу:<http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/17734/%CE>

³ Красицька О.В. Підстави виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини / [Електронний ресурс] режим доступу:<http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/17734/%ce>

⁴ Пчелинцева Л.М. Семейное право России: Учебник. - М.: Норма, 2009. - С. 253.

⁵ Семейное право: Учебник / Гонгало Б.М., Крашенинников П.В., Михеева Л.Ю., Рузакова О.А.; под ред. П.В. Крашенинникова. - М.: Статут, 2007. - С. 123.

⁶ Булеца С. Б. Наукова-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 01.09.2011 р. / Булеца С.Б., Іванов Ю. Ф., Ієвіня О. В., та ін. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2011. – 428 с.

⁷ ЗУ «Про державну реєстрацію актів цивільного стану (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 38, ст.509) <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>